

Дванадцять місяців

Божена Нємцова

Жила на світі одна жінка, і було в неї дві дочки: одна рідна, а друга — пасербиця. Свою дочку вона любила без тям, а на пасербицю їй дивитися не могла, а все через те, що Марушка була вродливіша, ніж її Голена. Добра Марушка навіть не здогадувалася про свою красу, отож ніяк не могла зрозуміти, чого це мати щоразу, коли на неї гляне, аж тіпається з люті. Все в домі їй доводилося робити самій: прибирати в кімнатах, варити, прати, шити, прясти, ходити біля корівчини, носити їй траву. А Голена тільки їй знала, що чепурилась та на сонечку вигрівалася. Марушка, пораючись по господарству, покійно, як овечка, терпіла сестрині й материні лайки та прокльони.

Але хоч як вона старалася, все було марно: мати й сестра ненавиділи її більше й більше, бо Марушка ставала дедалі гарніша, а Голена — потворніша. "Навіщо мені тримати в домі таку гарну пасербицю? Коли до нас прийдуть свататись парубки, вони вподобають собі Марушку, а на Голену їй не глянуть", — подумала якось мачуха і відтоді твердо поклала собі здихатися бідолашної Марушки. Вони з Голеною морили її голодом, били, а вона їм усе терпіла й вибачала.

Одного разу, — а було це в середині січня, — Голені раптом забаглося понюхати фіалок.

— Піді-но, Марушко, до лісу і принеси мені букет фіалок, я хочу приколотися їх собі на груди й насолоджуватися їхніми пахощами, — звеліла вона сестрі.

— Ох Боже, сестрице, що це ти вигадала? Хто таке чував, щоб під снігом та росли запашні фіалки? — мовила сердешна дівчина.

— Ах ти, ледащо погане! Ти ще смієш мені суперечити? Зараз же йди до лісу, а як не принесеш фіалок, я тебе вб'ю! — пригрозила їй Голена.

А мачуха схопила Марушку за руку, виштовхнула з хати й замкнула за нею двері.

Гірко заплакала бідна дівчина і пішла до лісу. Снігу тієї зими накидало багато, й ніде не видно було навіть прослідку. Дівчина збилася з дороги й довго блукала. Голодна, залякла від холоду, вона просила в Бога смерті.

Раптом дівчина побачила вдалині світло, пішла на нього й незабаром опинилася аж на вершині гори. Там палало велике вогнище, а біля нього лежало дванадцять каменів, на яких сиділо дванадцять чоловіків. Троє з них були сивобороді, троє молодші, троє ще молодші, а троє зовсім молоденькі і найвродливіші. Вони сиділи мовчки й дивилися на вогонь. Ці дванадцять чоловіків були дванадцять місяців. Січень сидів на найвищому камені, волосся й борода його були білі як сніг, а в руці він тримав велику палицю.

Марушка злякала я. Якусь мить вона стояла, застигнувши від подиву, а потім осміліла, підійшла ближче й попросила:

— Добрі люди, дозвольте мені погрітися біля вашого вогню, я зовсім закоцюбла.

Січень на знак згоди кивнув головою і запитав:

— А чого ти прийшла сюди, дівчино? Що ти тут шукаєш?

— Я прийшла по фіалки,— відповіла Марушка.

— Зараз не час збирати фіалки, бо навкруги ще лежить глибокий сніг! — сказав Січень.

— Ох, я й сама це добре знаю, але сестра Голена і мачуха звеліли мені будь-що принести з лісу фіалок. Якщо я повернуся з порожніми руками, то вони мене вб'ють. Благаю вас, добрі дядечки, скажіть мені, де їх шукати?

Січень підвівся зі свого каменя, підійшов до зовсім молоденького місяця і, давши йому в руки палицю, мовив:

— Братику Березню, пересядь нагору!

Місяць Березень сів на найвищий камінь і махнув над вогнищем палицею. Тієї ж миті вогонь високо шугнув угору, сніг довкола почав танути, бруньки на деревах набухли, під молодими буками зазеленіла травичка, у травичці зачервоніли пуп'янки стокроток — почалася весна. Під кущами з-під торішнього листя пробилися й зацвіли фіалки, і не встигла Марушка навіть опам'ятатися, як їх було вже стільки, ніби хто синє покривало розіслав.

— Швидше рви, Марушко! — наказав їй Березень.

Марушка зраділа й почала рвати квіти. Незабаром вона нарвала великий букет, красно подякувала місяцям і весело побігла додому.

Як же здивувалися Голена з мачухою, коли побачили, що Марушка вертається з фіалками, кинулись обидві відчиняти їй двері, й за хвилину вся хата виповнилася пахощами фіалок.

— Де це ти їх нарвала? — запитала невдоволено Голена.

— Вони ростуть високо в горах у лісі під кущами, там їх багато,— відповіла Марушка.

Голена взяла фіалки, приколола собі на груди, нюхала їх сама, дала понюхати матері, але сестрі не сказала: "Понюхай і ти!"

Другого дня, коли Голена вигрівалася біля печі, їй раптом захотілося суниць. Вона покликала сестру й наказала їй:

— Іди, Марушко, до лісу і принеси мені суниць!

— Ох Боже, сестрице, де ж я їх тобі візьму? Чи чував хто таке, щоб під снігом та росли суниці? — відповіла Марушка.

— Ти, ледащо, ще смієш мені суперечити! Зараз же йди до лісу, бо як не принесеш суниць, то я тебе вб'ю! — пригрозила їй люта Голена.

Мачуха схопила Марушку за руку, виштовхнула її з хати й замкнула за нею двері.

Гірко плачучи, дівчина пішла до лісу. Снігу тієї зими накидало багато, й ніде не видно було навіть прослідку. Голодна, залякла від холоду, вона раптом побачила світло. Зраділа Марушка й пішла на нього. Прийшла знову на велику гору, де біля вогнища сиділо дванадцять місяців. Січень сидів на найвищому місці.

— Добрі люди, дозвольте мені погрітися біля вашого вогнища, я зовсім закоцюбла,— попросила Марушка.

Січень на знак згоди кивнув головою і запитав:

— Чого ти знов прийшла, що тут шукаєш?

— Я прийшла по суниці! — відповіла Марушка.

— Але ж зараз зима, а на снігу суниці не ростуть,— мовив Січень.

— Я це знаю,— сумно промовила Марушка,— але сестра Голена й мачуха звеліли мені принести суниць, а якщо не принесу, вони мене вб'ють. Дуже прошу вас, дядечки, скажіть, де мені шукати суниці.

Підвівся Січень із свого місця, підійшов до місяця, який сидів навпроти, дав йому в руки палицю і сказав:

— Братику Червню, пересядь нагору!

Місяць Червень сів на найвищий камінь і змахнув над ватрою палицею. Вогонь здійнявся високо вгору, від його жару вмиль розтанув довкола сніг, земля зазеленіла, дерева вкрилися листям, почали щебетати пташки, в лісі розцвіли розмаїті квіти — і настало літо. Під молодими буками наче хто засіяв білі зірочки. Вони вмиль перетворилися на спілі, запашні суниці.

— Швидше збирай, Марушко, не гайся! — наказав їй місяць Червень.

Марушка зраділа, кинулася збирати суниці й незабаром назбирала їх повний фартух. Потім красно подякувала місяцям і весела побігла додому.

Здивувалася Голена, здивувалася мачуха, коли побачили, що Марушка справді несе додому суниці, та ще й повен фартух. Кинулися обидві відчиняти їй двері, і вся хата відразу ж наповнилася пахощами суниць.

— Де це ти їх назбирала? — запитала невдоволено Голена.

— Високо в лісі, там їх росте багато під молодими буками,— відповіла Марушка.

Голена взяла суниці, наїлася досхочу, і мачуха теж наїлася, але Марушці вони не сказали: "Візьми собі хоч одну!"

Поласувала Голена суницями, і на третій день їй забаглося червоних яблук.

— Піди, Марушко, до лісу і принеси мені червоних яблук! — наказала вона сестрі.

— Ох Боже, сестрице, хіба ж узимку ростуть яблука? — запротестувала сердешна Марушка.

— Ах ти, ледащо погане! Ти ще смієш пащекувати, коли я тобі наказую! Ану зараз же йди до лісу, а як не принесеш червоних яблук, я тебе вб'ю! — пригрозила їй лиха Голена.

А мачуха схопила Марушку за руку, випхнула з хати і замкнула за нею двері.

Дівчина, гірко плачучи, побігла просто на вершину гори, де палало велике вогнище, біля якого сиділо дванадцять місяців. Січень сидів на найвищому місці.

— Добрі люди, дозвольте мені погрітися біля вашого вогню, я вся закоцюбла,— попросила вона.

Січень на знак згоди кивнув головою і запитав:

— Чого ж ти прийшла сюди, що тут шукаєш?

— Я прийшла по червоні яблука,— відповіла Марушка.

— Але ж зараз зима, а взимку червоні яблука не ростуть,— відповів Січень.

— Я це знаю,— сумно відповіла Марушка,— але сестра Голена й мачуха звеліли,

щоб я принесла їм з лісу червоних яблук.

А якщо не принесу, пригрозили, що вб'ють мене. Благаю вас, дядечки, скажіть, де ростуть яблука?

Тут із місця підвівся Січень, підійшов до одного з братів-місяців, дав йому в руки палицю і сказав:

— Братику Вересню, пересядь нагору!

Місяць Вересень сів на найвищий камінь і змахнув над вогнищем палицею. Вогнище спалахнуло червоним полум'ям, сніг довкола відразу ж почав танути, але дерева не одягалися в листя; листочки один за одним почали осипатися, й холодний вітрець розносив їх по пожовклому лузі. Марушка ще ніколи не бачила такого розмаїття квітів: на схилах цвіли брат-і-сестра, червоніли гвоздики, в долинах пізньоцвіт, під молодими буками буяла висока папороть. Але вона шукала тільки яблук і раптом справді побачила яблуню, а високо на ній, між гіллям,— червонобокі яблука.

— Швидше, Марушко, швидше труси! — звелів їй місяць.

Марушка зраділа й потрусила яблуню — впало одне яблуко.

Вона потрусила ще раз — упало друге.

— Швидше, Марушко, вертайся додому! — гукнув їй місяць.

Марушка схопила обидва яблука, красно подякувала місяцям і весело побігла додому.

Здивувалася Голена, здивувалася мачуха, коли вони побачили, що Марушка повернулася жива й здорова. Кинулись обидві відчиняти їй двері, і Марушка віддала їм яблука.

— Де ж це ти їх зірвала? — поцікавилася Голена.

Там, високо в горах, вони ростуть у лісі, і там їх ще багато,— відповіла Марушка.

— А чому ти не принесла більше? Чи, може, з'їла їх по дорозі? — напустилася на неї Голена.

— Ох, сестрице, я не з'їла навіть шматочка. Коли я труснула яблуню перший раз, упало одне яблуко, а коли труснула вдруге, упало ще одне, але більше трусити мені не дозволили і звеліли мерщій бігти додому! — відповіла Марушка.

— А щоб тебе грім побив! — вилаялася Голена й хотіла вдарити сестру.

Гірко плачучи, Марушка вибігла до кухні. А ласуха Голена тим часом заспокоїлась і почала їсти яблуко. Воно здалося їй надзвичайно смачним, і вона запевняла, що таких смачних яблук не їла, відколи живе. Мачусі яблуко теж посмакувало. Вони з'їли яблука, і їм захотілося ще.

— Дай мені, мамо, кожушок, я сама піду до лісу,— сказала Голена.— Ця нечупара знову з'їсть їх по дорозі. Я неодмінно знайду те місце і обтрушу всі яблука, навіть якщо мені й не дозволятимуть.

Марно мати відмовляла її — Голена надягла кожушок, запнулася хусткою й подалася до лісу. Мати стояла на порозі й дивилася їй услід.

Снігу тієї зими накидало багато, ніде не видно було навіть прослідку. Довго блукала Голена, але жадібність гнала її далі й далі. Раптом вона побачила вдалині світло й

пішла на нього. Піднялася аж на саму вершину гори, де палало велике вогнище, а довкіл нього на дванадцятьох каменях сиділи дванадцять місяців. Голена злякалась, але тут-таки опам'яталася, підійшла ближче до вогню й простягла до нього руки, не спитавши в місяців, чи можна їй погрітися, навіть не озвавшись до них.

— Чого ти прийшла сюди, що ти тут шукаєш? — сердито запитав її Січень.

— А чого це ти, старий, допитуєш мене? Що тобі до того, куди я йду? — зухвало відповіла Голена, одвернулася від вогнища й пішла в ліс.

Січень насупив чоло й змахнув над головою палицею. Тієї ж миті небо вкрилося хмарами, вогнище зовсім пригасло, на землю посипався сніг, немовби хто розпоров перину, подув крижаний вітер. Голена не бачила перед собою й на крок; вона довго блукала, падала в замети, ноги в неї вже зовсім ослабли, почали підгинатися. А сніг сипав і сипав, крижаний вітер не вщухав ні на мить, і Голена проклинала Марушку, проклинала все на світі. Тіло її клякло і в теплому кошушку.

Чекала мати на Голену, виглядала у віконце, виходила й на ганок. Минали година за годиною, а Голена все не приходила. "Чи це їй яблука так посмакували, що не може від них відірватися, чи що? Треба, мабуть, самій піти подивитися, де вона!" — вирішила нарешті мати, наділа кожуха, пов'язалася хусткою і пішла шукати дочку.

Снігу накидало багато, ніде не видно було навіть прослідку. Мати гукала Голену, але ніхто не озивався. Довго блукала вона лісом, а сніг сипав та сипав, і крижаний вітер гуляв поміж деревами.

Марушка вже зварила обід, обійшла корівчину, а Голена з мачухою все не поверталися. "Де ж це вони так довго забарились?" — подумала вона, сідаючи до прядки. Вже й починок був повний, вже й у хаті споночіло, а їх усе не було. "Ох лишенько, певне, з ними щось трапилося", — занепокоїлась добра дівчина і з жахом визирнула у віконце.

На небі мерехтіли зірки, довкола було біло від снігу, але ніде не видно ні душі. Марушка сумно зітхнула й відійшла од віконця. Вранці вона чекала Голену й мачуху на сніданок, чекала їх на обід, але так і не дочекалася. Обидві вони замерзли в лісі.

Добрій Марушці залишилася хатина, корівка й клаптик поля, знайшовся до нього й господар, і зажили вони обоє в мирі та щасті.